

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-87>

УДК 330.322

ОСОБЛИВОСТІ ЗАОЩАДЖУВАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

PECULIARITIES OF SAVINGS BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE IN CONDITIONS OF A PANDEMIC

Маршук Ліна Миколаївна

кандидат економічних наук

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4333-7458>

Поліщук Катерина Вікторівна

студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8284-2812>

Marshuk Lina, Kateryna Polishchuk

Vinnitsia Institute of Trade and Economic,

Kyiv National University of Trade and Economics

У статті визначено аспекти бачення термінології «заощадження» вітчизняних та закордонних економістів, проаналізовано заощаджувальну поведінку домогосподарств України, зокрема в умовах пандемії на основі різних способів її трактування. Визначено вплив різних чинників, які впливають на заощаджувальну поведінку домогосподарств України, зокрема роль кризи, спричиненою поширенням COVID-19. За допомогою статистичних даних, проаналізовано та дано оцінку сучасного стану частки заощаджень в дохідно-витратній статті українського населення в період 2019–2020 рр. На базі показників ощадної поведінки, визначено проблеми розвитку заощаджень населення України та шляхи їх вирішення. Зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: заощадження, заощаджувальна поведінка домогосподарств, дохідно-витратна стаття населення, пандемія COVID-19.

В статье определены аспекты виденья терминологии «сбережения» отечественных и зарубежных экономистов, проанализированное накопительное поведение домохозяйств Украины, в частности в условиях пандемии благодаря различным способам ее трактовки. Определено влияние различных факторов, влияющих на накопительных поведение домохозяйств Украины, в частности роль кризиса, вызванная распространением COVID-19. С помощью статистических данных, проанализирована и дана оценка современного состояния доли сбережений в доходно-расходной статьи украинского населения в период 2019–2020 гг. На базе показателей сберегательного поведения, определены проблемы развития сбережений населения Украины и пути их решения. Сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: сбережения, накопительное поведение домохозяйств, доходно-расходная статья населения, пандемия COVID-19.

This article identifies aspects of the vision of the terminology of "savings" of domestic and foreign economists in different periods of time, analyzes the savings behavior of households in Ukraine, in particular in a pandemic based on different ways of interpreting it. The analysis of financial indicators of development is carried out household sector, as well as the dynamics of key macroeconomic indicators, affecting their functioning in the period from 2018 to 2020, and analyzed that a number of negative trends occurred before the pandemic, and the first six months of the spread of COVID-19 only deepened them and revealed all the weaknesses. It is noted that in 2020 the most important factor is that influenced the behavior of households, the structure and dynamics of their income and expenditure, became distribution of COVID-19 in Ukraine and the world. Uniqueness and unpredictability of the modern the economic crisis caused by the destructive effects of the COVID-19 pandemic, determine the relevance of the study of changes

in patterns of behavior of households, formation of their income and expenses, as well as the need to analyze the preconditions in Ukraine on the eve of the pandemic, and became an additional catalyst for the crisis. The influence of various factors influencing the saving behavior of Ukrainian households, in particular the role of the crisis caused by the spread of COVID-19, has been determined. With the help of statistical data, the current state of the share of savings in the income and expenditure item of the Ukrainian population in the period 2018–2020 is analyzed and assessed. On the basis of indicators of saving behavior, problems of development of savings of the population of Ukraine are defined. By means of the corresponding analysis of statistical data of indicators of incomes, expenses and kinds of savings of the population of Ukraine and experience of the decision of economic crises. After analyzing the data on austerity behavior, the shortcomings that caused the unstable economic situation in households were identified despite the COVID-19 pandemic. Will develop investment tools to a high level. Relevant conclusions have been made on these tasks.

Keywords: savings, saving behavior of households, income-expenditure item of the population, pandemic COVID-19.

Постановка проблеми. В економіці України домогосподарства відіграють важливу роль, яка полягає у створенні трудових ресурсів та постачанні факторів виробництва, значному внеску у формування сукупного попиту на кінцеві товари і послуги, а також створення заощаджень, які в подальшому можуть використовуватися як джерело інвестиційних ресурсів. Характер та ступінь виконання функцій домогосподарств залежить від моделі їх поведінки, яка у свою чергу формується під впливом загальних макроекономічних, політичних та інших факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. У 2020 році найвагомим чинником, що вплинув на поведінку домогосподарств, структуру і динаміку їх доходів і витрат, стало поширення COVID-19 в Україні та світі. Актуальність теми кризи, спричиненої пандемією COVID-19, визначає необхідність аналізу передумов, що склалися в Україні напередодні пандемії, і стали одним із чинників виникнення кризи не лише в Україні, а й у всьому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності заощаджень домогосподарств у своїх працях та наукових посібниках присвятили роботи такі визначні українські та зарубіжні економісти як: Ю.І. Кашин, А. Сміт, Дж.М. Кейнс, Н. Сеніор, А.І. Фатіхова, Т.О. Кізіма та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення особливостей заощаджувальної поведінки населення України та дослідження впливу пандемії на частку заощадження в дохідно-витратній статті домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найчастіше у науковій літературі термін «заощадження» трактують, як економічний процес, пов'язаний із збереженням певної частини грошових доходів населення, для забезпечення власних потреб у майбутньому.

Але зважаючи на різноманітність бачення економістів як вітчизняних, так і зарубіжних, цей термін трактується по-різному. В кінці ХХ століття, в праці «Мікроекономіка» Е.Дж. Доланд та Д. Ліндсей під заощадженнями розуміють ту частину доходів домогосподарства, яка не використовується для придбання товарів та сплати податків [1, с. 400]. Вже на початку ХХІ століття в 5 виданні підручника «Економікс», Дж. Сломан трактує заощадження, як «дохід, який домогосподарства прагнуть не витратити, а відкласти на майбутнє» [2, с. 396]. Якщо розглядати бачення визначення серед вітчизняних економістів, то, до прикладу, І.А. Ломачинська вважає, що заощадження: «— це дії населення на фінансовому ринку щодо перерозподілу та інвестування грошових ресурсів» [3, с. 43]. Для порівняння, Т.О. Кізіма надає дещо інше визначення цієї категорії: «діяльність членів домогосподарств, пов'язана із розподілом і перерозподілом грошових ресурсів, у результаті чого відбувається формування відповідних фондів грошових коштів та їх використання на різні цілі» [4, с. 20].

Характерними та незмінними для населення України є чинники, які впливають на ощадну активність, одним з яких є очікування домогосподарств щодо динаміки цін і кількості товарів на ринку. Якщо домогосподарство припускає ріст цін на певні ресурси або їх дефіцит на ринку, очікується, що його поточне споживання збільшиться, внаслідок чого, заощадження зменшаться. Ще одним чинником, який несе вагомий вплив в заощаджувальну частину бюджету домогосподарств – податкові ставки. При їх збільшенні, зменшується дохід кінцевого використання домогосподарств і в висновку чого, скорочує їхнє споживання і заощадження. Розвиток системи державного соціального забезпечення – чинник, який обґрунтовується тим, що система соціального забезпечення знижує

мотивацію населення до створення ощадного запасу на випадок непередбачуваних подій, саме тому її розвиток знижує частку доходу, яка залишається. Так само вагомо впливає розвиток ринків капіталу, який виконує подвійну функцію акумулювання заощаджень і надання кредитів для домогосподарств. Але цей чинник несе неоднозначний вплив, тому що, з одного боку, коли ринок пропонує різноманітні інструменти для накопичення заощаджень, їх обсяги в кінцевому випадку збільшуються. Розглядаючи це ж питання з іншого боку, доступність споживчого кредитування може зменшити потребу домогосподарств в накопиченні, саме тому заощадження будуть зменшуватись. Виділяючи сукупність чинників, які впливають на ощадну поведінку домогосподарства індивідуально на макроекономічному рівні, таких як: вік, стать, соціальний стан, тобто демографічний чинник, зазначимо, що відсоткове співвідношення домогосподарств за віковими групами багато в чому визначає ощадну активність населення, адже саме група молодих сімей найчастіше бере кредити, а в зрілому віці відпрацьовує їх і накопичує заощадження, у літньому віці ці накопичення витрачаються, тому таку велику роль відіграє демографічний чинник.

Головним чинником, який вплинув на економіку кожної країни та домогосподарства, зокрема й України – є криза спричинена поширенням хвороби COVID-19. Наслідки цієї кризи спричинили низку глобальних наслідків, але

детальніше розглянемо її вплив на ощадну статтю витрат домогосподарств України. Тому для подальшого аналізу, з метою з'ясування основних наслідків пандемії на економіку населення, розглянемо показники доходів та витрат за 2019–2020 рр. і визначимо основні чинники, які спричинили зміну дохідно-витратної статті домогосподарств (рис. 1).

Можна зазначити, що доходи населення в 2020 р. досягли 3 972,4 млрд грн., а витрати в загальному становили 3989,4 млрд грн., звідси слідує, що заощадження домогосподарств України скоротилися на 17 млрд грн. порівняно з 2019 р. Враховуючи дні загальних доходів і витрат за 2018 р., що становили 3 248,7 млрд грн., то можна чітко зауважити, що дохідно-витратна стаття домогосподарств має тенденцію до збільшення. За даними Державної служби статистики, доходи населення України за рік зросли на 6,1%, а витрати на 4,6%. Зважаючи на показник наявного доходу у розрахунку на одну особу, що в 2020 р. становив 73355 грн., що на 6,1% більше ніж за попередній рік, а в порівнянні з 2018 р., коли епідеміологічна ситуація була стабільною, абсолютне відхилення розрахунку наявного доходу на одну особу в порівнянні з 2020 р. склало 14 913 тис грн.

Ситуація з вкладками в іноземній валюті, судячи з даних таблиці не є однозначною, основною причиною чого стали низькі ставки за вкладками в іноземній валюті. Через те, що дохідність на поточному та строковому рахун-

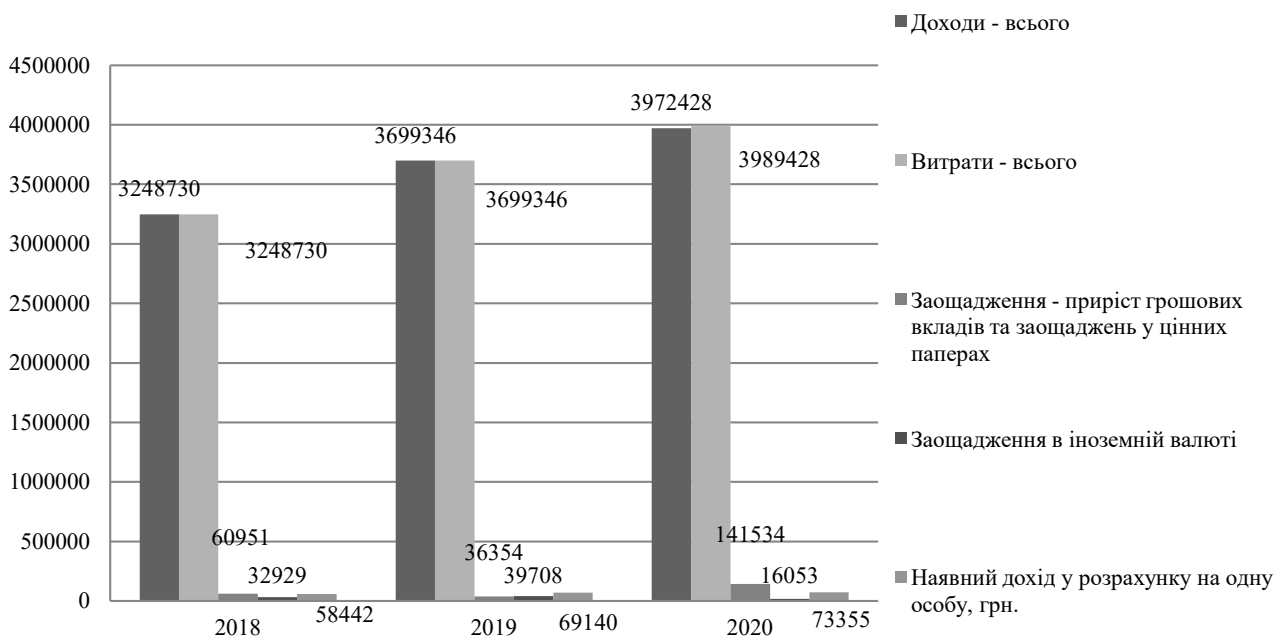

Рис. 1. Доходи та заощадження домогосподарств України за 2018–2020 рр., млрд грн

Джерело: на основі даних [5]

ках стала приблизно однакова, втратився сенс залишати кошти на депозитних рахунках. Через нестабільність, за домогосподарствами можна простежити чітку тенденцію до зменшення витрат і збільшення обсягів заощаджень. На сукупні обсяги заощаджень населення України на депозитних рахунках в комерційних банках вплинуло й те, що за 2018–2019 рр. призупинила свою діяльність достатня кількість банківських установ. За 2020 р. частка грошових вкладень і заощаджень у цінних паперах збільшилась на 17% в порівнянні з 2019 роком. В Україні спостерігалось значне зростання середньомісячних сукупних ресурсів домогосподарств, але варто зазначити, що причиною для цього слугували інфляційні процеси та підвищення мінімальної заробітної плати, які зумовили зростання доходів населення. Оскільки в структурі сукупних ресурсів домогосподарств домінує оплата праці, тому й вона є своєрідним індикатором, який допомагає оцінити загальний життєвий рівень та ощадну поведінку домогосподарств. Підводячи підсумки аналізу рис. 1, зазначимо, що в порівнянні з іншими економічними кризами минулих років, криза COVID-19 характеризується зростанням попиту на ліквідні активи і зростанням депозитних вкладів населення значними темпами.

В сьогоднішній, з впливом різних чинників, зокрема пандемії, можна визначити такі особливості вітчизняного ощадного-інвестиційного процесу, як незавершений до сьогодні процес формування середнього класу, який і являється основним інвестором в економічно розвинених країнах. Вагомим недоліком в ощадній поведінці населення України є перешкоди на шляху трансформації заощаджень в інвестиції у національну економіку. Причина цього недоліку криється як і у самих домогосподарствах, наприклад, низький рівень фінансового благополуччя, недовіра до фінансової системи держави через періодичне знецінення гривні. Так само вагомо на трансформацію заощаджень в інвестиції впливають проблеми загальнодержавного рівня, такі як: відсутність повноцінного національного ринку, недостатнє державне стимулювання ощадно-інвестиційної поведінки домогосподарств тощо. Ще однією важливою проблемою, є відсутність умов для диверсифікації інвестицій, тому що потенційні інвестори високо оцінюють ризики вкладень у фінансові активи. В сучасних умовах, українській економіці вкрай необхідним є розроблення і впровадження дієвих та ефективних механізмів

залучення заощаджень вітчизняних домогосподарств до економічних процесів. Накопичення заощаджень домогосподарств України відіграє важливу роль для подальшого відновлення споживчого попиту, з покращенням епідеміологічної ситуації. Для відновлення економічного зростання, необхідна правильна монетарна політика, яка буде мати за мету полегшення наслідків зростання безробіття та збереження реальної вартості заощаджень домогосподарств. Найбільш перспективними, на нашу думку, є створення передумов для стійких темпів зростання реальних доходів населення, створення комфортних умов для диверсифікації портфеля заощаджень, удосконалення чинної системи захисту фінансових ресурсів населення розміщених на фінансовому ринку. На даний час, вкрай необхідним є розробка і впровадження дієвих механізмів сприяння зростанню сприяння зростанню і залучення заощаджень населення України в економіку держави.

Висновки. Підсумовуючи все вище сказане, зробимо висновок, що українська економіка відчула значний вплив кризи спричиненої поширенням COVID-19, а саме в ощадному секторі дохідно-витратної статті домогосподарств. Проведений аналіз показників заощаджень населення України показав тенденцію до збільшення витрат і скорочення заощаджень, звідки можна прослідкувати за подальшими перспективами та планом дій уряду щодо покращення економічної ситуації. Безперечно, значним поштовхом для цього стане покращення епідеміологічної ситуації у світі, що дасть змогу усунути ряд негативних тенденцій в ощадній поведінці населення України. Сьогодні, модель поведінки домогосподарств характеризується відсутністю інвестиційної складової, намаганням населення створити «подушку» безпеки та мінімальним рівнем споживання. Разом із тим, недосвідченість та некомпетентність державних органів, щодо підходу до вибору методів та інструментів державного регулювання економіки, перешкоджають досягненню стабілізації економіки. Стимулювання заощаджень домогосподарств України шляхом покращення виконання перерозподільної функції державних фінансів, покращення механізму монетарної трансмісії та підвищення ефективності інституту фінансового посередництва дозволить розвинути до високого рівня інструменти інвестування. Саме накопичення заощаджень домогосподарств відіграє важливу роль для подальшого відновлення споживчого попиту

з покращенням епідеміологічної ситуації. Підбивши підсумки, можна визначити, що в вирішенні проблеми кризової ситуації, яка склалася, однозначно домінує сприяння пом'якшенню монетарної політики нашої дер-

жави, яка націлена на полегшення наслідків зростання безробіття, а завдання НБУ – намагання дотримуватись мандатів цінової та фінансової стабільності, що допоможе збереженню реальної вартості заощаджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Э.Д. Долан, Д.Е. Линдсей; пер. с англ. В. Лукашевич. Рынок: микроэкономическая модель. 1996. 496 с. doi: 5-7216-0062-X
2. Джон Сломан совместно с М. Сатклиффом; [пер. с англ. : Габенов Н.А. и др.]. 5-е изд. СПб. [и др.] : Питер, 2005. 830 с. doi: 5-94723-176-X
3. Ломачинська І.А. Оптимізація фінансової поведінки домогосподарств у трансформаційній економіці України. *Економічний простір*. 2011. № 49. С. 141–149.
4. Кізіма Т.О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 19–26.
5. Державна служба статистики. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html

REFERENCES:

1. E.D. Dolan, D.E. Lindsay (1996) *The market: a microeconomic model*. doi: 5-7216-0062-X
2. John Sloman together with M. Sutcliffe (2005) [trans. with English: Gabenov N. A. etc.]. (GPP Pech. Dvor). 830 p. doi: 5-94723-176-X
3. Lomachynska I.A. (2011) Optimization of financial behavior of households in the transformational economy of Ukraine. *Economic space*, no. 49, pp. 141–149.
4. Kizima T.O. (2011) Financial behavior of households: essence, classification, factors of influence. *The world of finance*, no. 4, pp. 19–26.
5. State Statistics Service. Statistical information. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html